

BAZI FİTEN, MELÂHİM VE SİYÂSÎ HADİSLERİN GAYBÎ HABERLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yrd. Doç Dr. **Harun Reşit DEMİREL***

Bu çalışmamızda hadis edebiyatında önemli bir yer tutan ve bu konu ile alakalı bölüm/kısımlar bulunan fiten ve melâhim ile ahkam ve imâret bölümlerinde ekseriyetle bulunan siyâsî haberlerin tamamına dair bir değerlendirmeden ziyade birkaç örnekleme ile bu edebiyatta geçen bazı olay ve haberleri gaybî haberler açısından ele alarak sonuca gitmeye çalışacağız. Sünnetin doğru bir şekilde anlaşılmasının bir yolu da o konu ile alakalı bütün hadisleri bir araya getirerek değerlendirmeye tabi tutup hadiste kastedilen şeyi idrak etmektir. Bu çalışmamızda konuya medar olan hadisleri toplayarak bir değerlendirmeye gitmeye çalıştık. Önce konunun anahtar kavramları olan fiten, melâhim ve siyâset kelimelerini izah etmemiz gerekmektedir.

I-Etimolojik Açıdan Fiten ve Melâhim Kavramları

1-Fiten Kavramı

Fitne kelimesinin çoğulu olan fiten kelimesi, f-t-n kökünden türetilmiştir.¹ Sözlükte, altın gümüş ve benzeri kıymetli madenlerin safliğini artırmak için ateşte eritme, sınama, bela, ayartma, hayvanın derisini daha kolay yüzebilmek için sıcak kuma gömme, pusu kurarak gasb gibi anlamlara gelir.² İnsanı sınama manasında ele alındığı zaman

* Y.Y.Ü., İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı

¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Çağrı yay., İst., 1982, II, 173

² Râgıb el-İsfehâni, *Müfredât Elfâzu'l-Kur'an*, Tah: Savfân Adnan Dâvudî, Dâru'l-Kalem-ed-Dâru's-Şemsiyye, I. Bsk., 1992, s. 623; İbnu Manzûr Ebu'l-Fadl

fitne, sonuç olarak hem olumlu hem de olumsuz mana içermesinden dolayı her iki şekilde de sonuçlanan olaylara da fitne denilmiştir.³ Bu ifadeyi Kur'ân da desteklemektedir.⁴ Ancak fitne kelimesi, *fiten* şeklinde kullanıldığı zaman olumsuz mana içermekte ve her türlü kargaşa, küfür, iç savaş, günah gibi manaları kapsamaktadır.⁵

2-Melâhim Kavramı

Melheme kelimesinin çoğulu olan *melâhim*, l-h-m kökünden türemiştir. l-h-m: eti kemiğinden ayırmak, kırık bir şeyi yapıştırmak, bir yerde oyalanıp durmak, bir işi sağlam yapmak gibi manalara gelir.⁶ *Melheme* ise masdar veya yer ismidir.⁷

İbn Fâris(395/1004), savaşta insanların birbirlerine girmesi, savaş meydanlarında ölen kişilerin cesetlerinin üst üste et yığını oluşturmamasından dolayı savaşlara *melheme*⁸ denildiğini söylerken, İbnü'l-Esîr(606/1210) kelimenin iştibak ve ihtilat olmak üzere iki anlamı olduğunu ve savaşlarda insanların birbirlerine girişinin iştibak, dokunmuş nesnelere atkısı ile örgüsünün birbirine girişinin ise ihtilat olduğunu söylemiştir.⁹

II- Hadis Edebiyatında Terim olarak Fiten ve Melâhim

Hadis edebiyatında geleceğe ait haberleri ihtiva eden Fiten ve Melâhim bölümlerinde siyâsî ve siyâsî olmayan bir çok haberler mevcuttur.

Kütüb-i Sitte ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i ile sınırlandırdığımız bu çalışmamızda bu eser sahiplerinin izlemiş oldukları metotları da ele almamız gerekmektedir. *Sahîh* sahibi Buhârî (256/870), *Kitabu'l-Fiten* olarak isimlendirmiş olduğu ilgili bölümde; 28 bab başlığı altında; yakın ve uzakta olabilecek her türlü karışıklık, düşmanlar-

Cemaluddin Muhammed b.Mükerrem, *Lisânu'l-Arab*, Beyrût, 1993, III. Bsk., X, 178 v.d.; Mecduddin Muhammed b. Yakub el-Firuzâbâdî, Kontrol: Muhammed Nuaym el-Kasûsî, *el-Kâmusu'l-Muhît*, Müessesetü'rRisâle, Dâru'r-Reyyan li't-Türas, Beyrût, 1993, III. Bsk., s. 1575

³ Ebû'l-Hasan Seyyid Şerif Ali b. Muhammed b. Ali Cürcanî, *et-Tarifât*, b.y.y., Trh., s. 165

⁴ Enfal, 8/28

⁵ Bedreddin Ebî Muhammed Mahmûd b. Ahmed el-Aynî, *Umdetu'l-Kârî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Matbaatu Mustafa el-Babi el-Halebî, Kahire, 1972, XX, 57

⁶ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XII, 254

⁷ İbn Manzûr, *a.g.e.*, a.y.

⁸ İbn Fâris Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris Zekeriya, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, (Tah: Abdu's-Selam Muhammed Harun), Beyrût, I. Bsk., 1991, V, 238

⁹ İbnü'l-Esîr Ebû'l-Hasan İzzuddin Ali b.Muhammed b. Abdi'l-Kerîm *en-Nihâye fi Garibi'l-Hadis ve'l-Eser*, Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, Kahire, 1963, IV, 240

la yapılacak savaş, Allah'ın yardımsız bırakacağı ve Müslümanların zararına olacak olaylar, sosyal ve ahlakî çöküntülere sebebiyet veren ve kıyâmet alametleri ile alakalı bütün haberleri burada bir araya getirmiştir. Eserindeki bazı bab başlıkları şunlardır:

1- Benden sonra beğenmeyeceğiniz bir takım şeylerin çıkışı, 2- Fitnelerin çıkışı, 3- Fitneden Allah'a sığınmak, 4- Deccal'in Medine'ye girememesi, 5- Ye'cüc ve Me'cüc ...

Diğer bir **Sahîh** sahibi olan Müslim(261/875) ise eserine bab başlığı koymamıştır. Ancak eserini şerh eden ve bab başlıkları koyan imam Nevevî(676/1277), konu ile ilgili hadisleri *Kitabu'l-Fiten ve Eşrâtu's-Saat* ismini koymuş olduğu bölümde incelemiştir. 28 bab'dan oluşan bu bölümde tekrarsız 143 hadis bir araya getirilmiştir. İlgili bölüme "*Fitnenin yaklaşması, Rum diyarının fethi, Ye'cüc ve Me'cüc*" ile başlayan Müslim, bir takım siyâsî olay ve karışıklıkları *fiten* başlığı altında işlerken; kıyâmet alametleri ile alakalı hadisleri ise *Eşratu's-Saat* adı altında incelemiştir. Nevevî'nin bu taksimatı Buharî'nin fitne manasına yüklediği anlama göre daha sınırlı kalmıştır. Eserdeki bazı bab başlıkları şunlardır:

1- İki müslüman gurubun birbirleri ile savaşması, 2- Kostantiniye'nin fethi, Deccal'in çıkışı ve İsa b. Meryem'in nuzûlü, 3- Deccal, sıfatı ve onunla beraber olanlar, 4- Cessase kıssası, 5- İki sura üfürme zamanı arasındaki zaman. ...

Kütüb-i Sitte imamlarından olan Tirmizî(320/932) Buharî'nin mesleğini takip etmiş kıyâmet alametleri ve karışıklıklarla ilgili hadisleri *Kitabu'l-Fiten* adı altında toplamıştır. 79 bab başlığı altında incelemiş bulunduğu fiten hadislerinde, 32. bab'a isim vermediği gibi, 64 cü bابتan sonra gelen bablara, 65. bab(Rüzgara sövmeyi nehy etme babı) hariç bab başlığı vermemiştir. *Kitabu'l-Fiten*'de toplam 84 hadis bulunmaktadır. Tirmizî, hadisleri tertip esnasında fiten kelimesine yüklemiş olduğu manalara göre sıralamaya özen göstermiştir. Mesela birinci bab'da "*Üç şey dışında müslümanın kanı helal değildir.*" başlığı altında Hz. Osman'a karşı isyanı ele aldıktan sonra, ikinci bab'da "*Biribirlerinize canınız, malınız haramdır.*" başlığı ile devam etmiştir. Onun *Kitabu'l-Fiten*'e dair bazı bab başlıkları şunlardır:

1- Cemaatin lüzumu, 2- Ye'cüc ve Me'cüc'ün zuhûru, 3- Münker olan şey değiştirilmediği zaman azabın geleceği, 4- Türklerle savaş, 5- Üçüncü asırda olacak olaylar, 6- Kıyâmet alametleri, 7- Deccal'in alametleri ve buna benzer değişik konulara yer vermiş; *kötü*

ahlak sonucu davranışlardan dolayı ortaya çıkabilecek sosyal ve siyâsî bozulmaları fitne olarak vasıflandırmıştır.

Fiten ve melâhim hadislerini ayrı ayrı başlıklar altında inceleyen Ebû Dâvud(275/889), fitneler başlığı altında Peygamber(s.a.v.) haber vermiş olduğu İslâm ümmetinin başına gelecek her türlü olumsuz haberleri ve olayları toplamış, melâhim başlığı altında ise İstanbul'un fethi, Deccal, Rumlarla yapılacak savaşlar gibi konulara yer vermiştir. 7 bab'ın bulunduğu fiten bölümünde 38 hadis, 18 bab'ın bulunduğu Melâhim bölümünde 59 hadis bulunmaktadır. İlgili bölümlerde konu ile alakalı toplam 97 hadis bulunmaktadır.

Kitabu'l-Fiten ile alakalı bazı bab başlıkları şunlardır:

1- Fitne ve belirtileri, 2- Fitne esnasında koşturmaktan nehy, 3- Fitne zamanında savaştan nehy. ...

Kitabu'l-Melâhim ile alakalı bazı bab başlıkları ise şunlardır:

1-Rumlarla yapılacak savaş, 2-Türklerle savaş, 3-Deccal'in çıkışı, 4-Cessase hakkında, 5-Emir ve nehy, ...

Kütüb-i Sitte imamlarından olan İbn Mâce(273/887), eserinin *Kitabu'l-Fiten* bölümünde, 24 bab fitne ile ilgili hadislerin bulunduğu kısımdır. 25. bab'tan başlayan *Eşrâtu's-saat* ise 34. bab'ın sonuna dek devam etmektedir. 35. bab'da ise melâhim ile alakalı hadisleri alt başlık olarak verir. 36. bab başlığı altında ise 172 hadisin rivâyet edilmiştir. Bu bölümdeki bazı bab'lar şunlardır:

1- Müslümanın malının canının haram oluşu, 2- Müslümana sövmek fisk, öldürmek küfür, 3- Uzlet, 4- Ümmetlerin iftirakı, 5- Mal fitnesi, 6- Belalara sabır, 7- Kıyâmet alametleri, 8- Melâhim, ...

Kütüb-i Sitte imamlarından yalnız Nesâî, *Fiten ve Melâhim* ile alakalı bir bölüm açmamıştır.

Bu eserlerin ilgili bölümleri incelendiği zaman Hz. Peygamber(s.a.v.)'in kendisinden sonra kıyâmete dek olacak bütün fitneleri haber verdiği¹⁰, kendisine yeryüzünün dürüldüğü, doğu ve batıyı gördüğü ve ümmetine bu gördüğü yerlerde hükümler verileceği¹¹, yak-

¹⁰ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed, *el-Câmi' es-Sahîh*, Çağrı Yay., İst, 1981, Fiten, Bab(2-5); Müslim, İbnu'l-Haccac, *el-Câmi' es-Sahîh*, Çağrı Yay., İst., 1981, Fiten, Bab(6), Hadis no: 22

¹¹ Müslim, Fiten, Bab(5), H. no: 19; Ebû Dâvud Süleyman b. Eşas es-Sicistânî, *Sünen*, Çağrı Yay., İst., 1981, Fiten, Bab(1), H. no: 4252; İbn Mâce Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, *Sünen*, Çağrı Yay., İst., 1981, Fiten, Bab(9), H. no: 3952

laşan fitnelerden Arab'ın durumunun çetin olacağı¹², fitnelerin yağmur damlacıkları gibi düşeceği¹³, gecenin karanlıkları gibi etrafı saracağı¹⁴, her fitnenin bir öncekini aratacağı¹⁵, insanların kabirlerdeki ölümlere gıpta edeceği¹⁶,... şeklinde hadisler bulunduğu gibi, bu hallerde nasıl hareket edileceğine dair haberler de mevcuttur. Bu durumlardan bazı- larını; dili tutmak¹⁷, sabırla davranmak¹⁸, uzlete çekilmek¹⁹, koyunların başına dönmek²⁰,... şeklinde sıralayabiliriz.²¹

Görüldüğü gibi hadislerde fiten kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'e göre menfi manada kullanımı çok daha fazladır.

Tecrid-i Sarîh mütercimi Babanzâde Ahmed Nâim, Siyer, Meğazî ve Melâhim ile alakalı haberlerde, haberlerin senedle rivâyet edilmesinden dolayı tarih kitaplarından daha üstün olduğunu belirtti- ken sonra bu tür haberler hakkında: "*Bunların derece derece Sahîh o- lanları çok olduğu gibi, derece derece zayıf olanları da pek çoktur. Bunların bugün merci-i tahkiki hadis kitaplarıdır.*" diyerek bu tür ha- berlerin tekrar tahlile açık olduğunu vurgular.²²

Fiten ve melâhim ile alakalı haberler, gaybî haberler kapsamın- da ele alınan haberlerdir. Peygamberlerini insanlar arasından seçen Al- lah(c.c.), onlara gaybî haberlerden zaman zaman haberdar etmiş olma- sına rağmen bunu peygamberlerin hayatlarının her anı için geçerli kılmamıştır. Nitekim Allah(c.c.), Kur'ânda "...kimse yarın ne kazana- cağını bilmez ve hiç kimse nerede öleceğini bilemez..."²³ şeklinde in- sanoğlunun tamamını kapsayan kurallar koyduğu gibi bunu peygam- berlerinin ağızından da zaman zaman söyletmiştir. Peygamberi- miz(s.a.v.) "*Ey Muhammed! de ki; Ben peygamberlerin ilki değilim; benim ve sizin başınıza gelecekleri bilmem; ben ancak bana vahiy o-*

¹² Buharî, Fiten, Bab(4); Müslim, Fiten, Bab(1), H. no: 1; Ebû Dâvud, Fiten, Bab(1), H. no: 4249

¹³ Müslim, Fiten, Bab(3), H. no: 9

¹⁴ Tirmizî, Ebû Ali Muhammed b. İsâ, *el-Cami'*, Çağrı Yay., İst., 1981, Fiten, Bab(27), H. no: 2197; Ebû Dâvud, Fiten, Bab(2), H. no: 4262

¹⁵ Buharî, Fiten, Bab(6)

¹⁶ Buharî, Fiten, Bab(23); Müslim, Fiten, Bab(18), H. no: 53

¹⁷ İbn Mâce, Fiten, Bab(12), H. no: 3967-68; Ebû Dâvud, Fiten, Bab(3), H. no: 4264; Tirmizî, Fiten, Bab(16), H. no: 2178

¹⁸ İbn Mâce, Fiten, Bab(10), H. no: 3958

¹⁹ İbn Mâce, Fiten, Bab(13), H. no: 3977

²⁰ Tirmizî, Fiten, Bab(15), H. no: 2177; Ebû Dâvud, Fiten, Bab(4), H. no: 4267

²¹ Bu konuda ayrıca bkz: İlyas Çelebi, *İtikadi açıdan Uzak ve Yakın Gelecek İlgili Haberler*, İst., Trh., ss. 20-4

²² Babanzade Ahmed Nâim, *Tecrid-i Sarîh Tercemesi (Mukaddime)*, D.İ.B. Yay.,Ank., 1991, s. 99

²³ Lokman, 31/34

lanana uymaktayım; ben sadece apaçık bir uyarıcıyım."²⁴ diyerek kendisine bildirilenleri bilebileceğini ifade etmektedir.

Bu ayete göre Peygamber(s.a.v.) ancak kendisine bildirilen gaybî haberleri bilebileceği ve bazı gayb haberlerinin ise Kur'ân ifadesi ile bazen bildirildiği ifade olunmaktadır.

Kur'ân'da "*Muhammed'in eşine o yalanı uyduranlar içinizden bir güruhtur. Bunu kendiniz için kötü sanmayın.*"²⁵; "*Peygamber, eşlerinden birine gizlice bir söz söylemişti. O bunu peygamberin diğer eşine haber verince, Allah da peygambere durumu bildirmiş, o da bir kısmının yüzüne vurmuş bir kısmının yüzüne vurmaktan geri durmuştu. Eşine gizlice söylediği başkasına nakletmiş olduğunu bildirince eşi: "Bunu sana kim haber verdi?" demişti.*"²⁶ buyurulmaktadır. Hadis edebiyatında gayr-i metluv şekilde bir takım gaybî haberler olabileceği şüphesizdir. Ancak bu gaybî haberlerin sıhhatini tespit için dikkat gerekmektedir.

Bazı haberlerde, Hz. Peygamber(s.a.v.) gaybî bilmediğine dair rivâyetler vardır. Hz. Âişe "*...Peygamberin gelecekte olacakları bildiğini iddia eden Allah'a iftira etmiş olur.*"²⁷ diyerek Hz. Peygamber'in gayb bilgisi hakkında ipucu vermiş bulunmaktadır.

Muhaddis Kirmanî(786/1384) Peygamber(s.a.v.)'in gayba ait sözlerini iki kategoride inceleyerek icmalî ve tafsilî olarak ikiye ayırmış ve tafsilî olanların vahiyle bilinebileceğini söylemiştir.²⁸ İcmalî haberlerden maksat; **Hz. Peygamber(s.a.v.)'in geleceğe ait haber vermiş olduğu genel hükümler ifade eden sözleridir.** Fiten ve melâhim hadislerinde genel hükümler ifade eden hadisler bu sınıflandırmaya tabidir.

Ancak bu bab'dan olmakla beraber tafsilatlı açıklamalar bulunan bazı fiten hadisleri vardır ki üzerinde düşünmeyi ve derin bir araştırmayı gerektirmektedir. Bunlardan birisi de Cemel vakıası öncesi Hz. Peygamber(s.a.v.)'in sağlığında Hz. Âişe'yi uyardığına dair ileri sürülen *Hev'eb'in Köpekleri* ile alakalı hadistir.

²⁴ Ahkaf, 46/9

²⁵ Nur, 24/11

²⁶ ahrim, 66/3

²⁷ Müslim, İman, Bab(77), H. no: 177; Tirmizî, Tefsir, Bab(7), H. no: 3068; Gaybî haberleri bilmediğine dair bkz: Buharî, Fiten, Bab(1); Cenâiz, Bab(3)

²⁸ Kirmânî Ebû Abdillâh Muhammed b. Yusuf, *Sahîhu'l-Buharî bi Şerhi'l-Kirmânî*, Dâru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrût, 1981, II. Bsk., VII, 55

Konumuzla direk alakalı olmasından dolayı Hev'eb suyunun yerini tespitle konumuza devam edeceğiz.

Hev'eb Suyu: Basra yolu üzerinde bulunan bir sudur. Yakut, *Mu'cemu'l-Buldân*²⁹ da Ebû Ubeyd el-Bekrî ise, *Mu'cem ma Ustu'cime* isimli eserinde "Basra-Mekke yolu üzerinde Basra'ya yakın bir yerde bulunan sudur. Hev'eb olarak isimlendirilmesi ise; Hev'eb bintu Kelb b. Vebreti'l-Kudâiye'den dolayıdır."³⁰ şeklinde bilgi vermektedirler.

Cemel savaşı olarak tarihe mal olan bu savaş bilindiği gibi iki müslüman gurup ve bazı sâhabe arasında (14/656) cereyan etmiş ve Hz. Âişe'nin yönetici olmuş olduğu tarafın yenilmesi ile sonuçlanmıştır. Ancak bu savaşın Hz. Peygamber(s.a.v.)'in dilinden daha önceden haber verildiğine dair rivâyetler vardır. *Geleceğe dair gaybî haberler kapsamına giren ve siyâsî içerikli bu hadislerin olabilecek olayları daha önceden haber vermesine rağmen, maalesef ashâb bu türlü siyâsî hatalara düşmüş bulunmaktadır.(!)*

Cemel savaşına gidiş ve savaşın genel seyri ile alakalı haberler şunlardır:

Abdullah b. Hanbel, Ahmed b Hanbel, Yahya b. İsmâîl-Kays tarihi ile şunu rivâyet eder:

Hız. Âişe Cemel'e yöneldiği zaman *gece* Ben-i Âmir suyuna ulaştığında köpekler ulur. Bunu duyan Hız. Âişe:

-Bu hangi sudur? diye sorar.

-Orada bulunanlar:

-Hev'eb suyu, diye cevap verirler.

Âişe: "Benim buradan dönmem gerekir.", diye söyleyince, orada etrafında bulunanlardan bazıları:

-Bilakis öne geçiniz de müslümanlar sizi görsünler ve Allah onların aralarını ıslah etsin, derler.

Hız. Âişe der ki:

-Şüphesiz Peygamber(s.a.v.) bir gün bize:

²⁹ Şihabuddin Ebî Abdillâh Yakût b. Abdillâh el-Hamevî er-Rûmî el-Bağdâdî, *Mu'cemu'l-Buldân*, Beyrût, Trh., II, 314

³⁰ Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsuddin, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, Müessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1990, II, 177, 2 no'lu dip not

-“İçinizden hanginize *Hev'eb'in köpekleri uluyacaktır?*” dedi.³¹

Ahmed b. Hanbel'in buna dair diğer rivâyeti de yine Kays tariki iledir. Bu rivâyette ince bir ayrıntı vardır. Buna göre *Hev'eb* suyuna gece varılmaktadır. Aşağıda senedini verdiğimiz diğer rivâyette ise bu ayrıntıya yer verilmemektedir.

Bu rivâyetin senedi şu şekildedir: Abdullah b. Hanbel-Ahmed b. Hanbel-Muhammed b. Cafer(Gunder)-Şube-İsmail b. Ebî Hâlid-Kays b. Ebî Hâzim tariki iledir.³²

H. Âişe'nin bu hadisi Medine-Basra yolculuğu esnasında hiç hatırlamayıp da tam Basra'ya girişte *Hev'eb* suyunda hatırlaması manidardır. İstikbale ait söylenmiş siyâsî içerikli haberlerde sıkça karşılaşılan bu durum hadis hakkında bazı çekinceleri de beraberinde getirmektedir.

İbn Kesir hadis hakkında: “Bu isnad **Sahîh**ayn'in şartı üzerinedir, ama tahriç etmemişlerdir.”³³ şeklinde bir açıklamada bulunur.

Buharî ve Müslim Kays'tan hadis tahriç etmelerine rağmen bu rivâyeti eserlerinde zikretmemeleri de Yahya b. Saîd el-Kattanî'nin, Kays hakkındaki sözlerinden olmuş olabilir.

Bu iki rivâyetin ortak yanı olayı anlatan kişinin **Kays b. Ebî Hâzim** olmasıdır. Bundan dolayı ravî hakkında alimlerin görüşlerini vermekte fayda vardır.

Kays b. Ebî Hâzim(97/715)'nin ismi, Husayn b. Avf'dır. Kendisine Avf b. Abdî'l-Haris; Abduavf b. el-Hâris de denmektedir.³⁴ el-Becelî el-Ahmesî, Ebû Abdillâh el-Kûfî'dir. Hakkında İbn Hıraş:

³¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 52; ayrıca bkz: Zehebî, *Siyer*, a.y. ; Hâkim Ebî Abdillâh Muhammed b. Abdullâh en-Nisaburî, *el-Müstedrek Ala's-Sahîheyn*, (Tah: Mustafa Abdü'l-Kadir Ata), Beyrût, 1990, I. Bsk., III, 130, H. no: 4613

³² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 97

³³ İbn Kesîr Ebû'l-Fidâ, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, (Tah: Ahmed Ebû Mülhim, Ali Necib Atvî, Fevad es-Seyyid, Ali Abdu's-Settar, Mehdi Nasuriddin), Kahire, III. Bsk., 1987, VI, 217

³⁴ Zehebî, *Siyer*, IV, 200; İbn Hacer, Şihabuddin Ahmed b. Ali el-Askalanî, *Tehzîbu'l-Tehzîb*, Dâru İhyai't-Turâsî'l-Arabî, Beyrût, I. Bsk., Trh., VIII, 347; Hakkında bkz: İbn Sa'd, *Tabakât*, Dâru Beyrût, VI, 67; el-Hatîbu'l-Bağdâdî Ebvû Bekr Ahmed b. Ali, *Tarihü Bağdâd*, Beyrût, Trh., XII, 452; İbnu'l-Esîr, *Usdu'l-Gâbe*, Dâru'l-Fikr, Beyrût, IV, 211; Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, Dâru İhyai't-Turâsî'l-Arabî, I, 57; İbn Tağriberdî Cemaluddin Ebî'l-Mehasin el-Atabekî, *en-Nucûmu'z-Zâhire*, Vezaretu's-Sekafeti ve'l-İrşâdî'l-Kavmî, el-Müessesetü'l-Misriyeti'l-Âmme, B.y.y., I, 241; İbnu'l-İmad Ebu'l-Fellâh Abdü'l-Hayy, *Şezerâtu'z-Zehab fi AhBâri men Zeheb*, Dâru'l-Fikr, Beyrût, I, 112

“*Kûfe’lidir. Tabîinden olup da Aşere-i Mübeşşerenin tamamından hadis rivâyet eden tek kişidir.*” derken, İbn Maîn ise onun hakkında bir keresinde “*ez-Zühri’den daha sika birisidir.*” başka bir keresinde ise “*sika*” tabirini kullanmıştır. Hakkında tadil ifadeleri olmakla beraber, cerh ifadeleri de bulunan Kays hakkında İbnü’l-Medîni: “*Yahya b. Saîd el-Kattanî, bana –Kays b. Ebî Hâzim münkeru’l-hadis, dedikten sonra onun bir takım münker hadislerini rivâyet etti. Bunlardan birisi de Hev’eb’in köpekleri idi-*” demiştir. İbn Hacer, el-Kattân’ın münkerü’l-hadis ifadesini el-Ferdu’l-Mutlak’a hamletmektedir.³⁵

Ferd mutlak: Senedin bir veya birkaç tabakasında râvî adedi bire düşen hadis; veya aslında çok kimse tarafından rivâyet edilmiş olmakla beraber herhangi bir hocadan yalnız bir râvînin rivâyet etmiş olduğu veya yalnız bir bölge ahalisinin rivâyet etmiş olduğu hadistir, veya râvîsinin herhangi bir durumda tekbaşnalık göstermiş olduğu hadis’tir. Sened ve metninin durumuna göre Sahîh, hasen ve zayıf olabilir.³⁶

Kays’tan Kütüb-i Sitte imamları hadis tahriç etmişlerdir. Kendisi sika birisidir. Ancak onun az da olsa münker hadisleri vardır. Bunlardan biriside el-Kattan’ın açıkca belirtmiş olduğu *Hev’eb* hadisidir. Senedinde bulunan Kays’tan dolayı senet olarak da el-Kattan’ın açıkca zikretmesinden dolayı- zayıf olan bu hadisin metin olarak sıhhati hakkında bu ifadeyi kullanabiliriz. Hz. Âişe’nin, Hz. Ali’ye karşı olmasının yerilmekte olduğu bu siyâsî haberde, olaya taraf olanlardan birisi yerilmektedir ki bu da müminlerin annesi olan Hz. Âişe’dir. Arap toplumunda hâlâ kadınların evde oturması bu tür işlere karışmamasını yansıtması açısından da bu haber oldukça önem arz etmektedir.

Ahmed b. Hanbel’in bu haberini Ebû Nuaym b. Hammad *Melâhim*’de Yezîd b. Harun-Ebû Halid-Kays b. Ebî Hazim tariki ile rivâyet eder.³⁷

Yolculuk esnasında olacaklar hakkındaki bu rivâyetlerden sonra savaşın seyri ve tarafların konumu hakkındaki rivâyetler de şunlardır:

Hafız Ebû Bekr el-Bezzar; Muhammed b. Osman b. Kerâme-Ubeydullah b. Musa-İsâm b. Kudâme el-Becelî-İkrime-İbn Abbas tariki ile şunu rivâyet eder: Peygamber(s.a.v.) buyurdular ki: “*Bilemiyorum içinizden hanginizin uslu devenin sahibi olup da yolculuğu esnasında Hev’eb’in köpekleri kendisine uhyacak! Sağında ve solunda*

³⁵ İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 347

³⁶ Abdullah Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, Timaş Yay., İst., 1987, s. 56

³⁷ İbn Kesir, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, VI, 217

birçok kişi öldürülecek!" Müellif bu haberi zikrettikten sonra "Bu haberi İbn Abbas'tan daha başka birisinin rivâyet ettiğini bilmiyoruz."³⁸ diyerek hadis hakkındaki şüphelerini izhar eder.

Metin olarak aynı konuyu içermekle beraber burada biraz daha açıklama bulunmakta ve savaşta bir çok kişinin öleceği-melheme- ifade edilmektedir.

Müellif hadisin senet kriteri açısından değerlendirmede bulunurken metin tenkidi açısından konuya hiç temas etmemektedir. Dikkatlice bakıldığında hadiste yerilenin Hz. Âişe olması ve rivâyet eden sahabî'nin de Şia'nın kendisinden hadis rivayet etmiş olduğu İbn Abbas gibi ehl-i beyt'ten birisi olması rivâyetin, şia mahreçli olduğu izlenimini uyandırmaktadır.

Yine el-Beyhakî, Hafız Abdulah-Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh el-Hafîd-Ahmed b. Nasr- Ebû Nuaym el-Fadl-Abdu'l-Cebbâr b. el-Verd-Ammar ez-Zehebî-Sâlim b. Ebî'l-Ca'd-Ümmü Seleme tariki ile şunu rivâyet eder: Peygamber(s.a.v.) bazı müminlerin annesinin huruç edeceğini zikretti. -Buna- Hz. Âişe gülünce. Peygamber(s.a.v.) ona hitaben: "*Bak ya Humeyra bu sen olmayasın!*" sonra Ali'ye dönerek: "*Eğer sen idareci olur da -o da yaşar da teban olursa- ona karşı yumuşak davran!*" buyurdular. Hadisin ilk râvîsi Ümmü Seleme'dir.

Müellif bu hadis hakkında *-ve haza hadisun garibun cidden çok garib³⁹*, dedikten sonra; bundan daha garibi de yine el-Beyhakî'nin el-Hâkim-el-Asamm-Muhammed b. İshak es-San'anî-Ebû Nuaym-Abdul-Cebbar b. el-Abbas eş-Şamî-Ata b. es-Sâib-Ömer b. el-Hecî'-Ebî Bekre tariki ile rivâyet etmiş olduğu hadistir. Ebû Bekre'ye: "*Cemel günü seni desteklemiş olduğun gurupla beraber savaşmaktan ne menetti?*" diye sorulunca o Peygamber(s.a.v.)den şunu rivâyet eder: *Helak olmuş bir kavim çıkacaktır, onlar iflah olmayacaklardır. Onların başkanı kadındır. Ve o başkan ise cennetlidir!*" şeklinde rivâyet etmiş olduğu hadistir. Bu hadis hakkında müellif "*-Ve haza münkerun cidden-bayağı münker bir hadistir.*" şeklinde ifade de bulunur. Hadisin ilk râvîsi **Ebû Bekre**'dir.

³⁸ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI, 218

³⁹ İbn Kesir, *a.g.e.*, VI, 218; Ayrıca bkz: Nuaym, *el-Fiten ve'l Melâhim*, 90B/176-7 (Hatipoğlu Mehmet Said, *Hazreti Peygamberin Vefatından Emevilerin Sonuna Kadar Siyâsi İctimai Hadiselerle Hadis Münasebetleri*'nden naklen, Ank., 1968, s. 37) Nuaym'ın eseri şu anda basılmış bulunmaktadır.

Ümmü Seleme'nin rivâyeti hakkında *-ve haza hadisun garibun cidden-* ifadesi kullanan müellif, Ebû Bekre'nin rivâyeti hakkında da *-Ve haza münkerun cidden-* değerlendirmesinde bulunmaktadır. Sened ile alakalı terimler olan bu iki kelimeden Garib: Sikalardan, zayıf râvîlerle beraber sadece bir sikanın rivâyet etmesi, herkes bir hadisi aynı şekilde rivâyet ederken bir râvînin biraz farklı rivâyet etmesi gibi bir cihete nazaran hususilik arz eden hadistir. Muhaddisler "Garib" deyince bu manayı kastederler.⁴⁰

Münker hadis ise: Zayıf bir râvînin rivâyetine, daha zayıf bir râvî tarafından muhalif şekilde rivâyet edilen hadistir. Müellifin *-cidden-* ifadesi hadisin sened açısından çok çok zayıf olduğuna işaret-tir.

Metin açısından da oldukça netametli olan bu haberler hakkında hadis münekkitleri metin tenkidi yapmayarak senet tenkidi ile yetinmişlerdir. "*Helak olmuş bir kavim çıkacaktır, onlar iflah olmayacaklardır. Onların başkanı kadındır. Ve o başkan ise cennetlidir.*"⁴¹ şeklindeki haberde; Hz. Âişe'nin helak bir kavmin başı iken nasıl olur da diğerleri helâk olurken o cennetlik olur? sorusunu sormamışlardır. Hz. Âişe'nin taraf olmasını kabullenemeyenlerce rivâyet edildiğinde şüphe olmayan bu haberde önce yerilen Hz. Âişe, daha sonra başkan olmasından olsa gerek, cennetlik olmaktadır.(!)

Ümmü Seleme'nin rivâyet etmiş olduğu haberde Peygamber(s.a.v.) bazı müminlerin annesinin huruç edeceğini zikretmekte ve -Buna- Hz. Âişe gülünce. Peygamber(s.a.v.) ona hitaben: "*Bak ya Humeyra bu sen olmayasın?*" sonra Ali'ye dönerek: "*Eğer sen idareci olur da -o da yaşar da tebeandan biri olursa- ona karşı yumuşak davran*"⁴² demektedir. Açıkca bu ifadeleri ile Hz. Âişe'nin huruç edeceğini imâ ederken aynı zamanda ileride Hz. Âişe ile Hz. Ali'nin çekişmesine de temas etmekte ve bu çekişmenin neticesini de, Hz. Âişe'nin yenilgisi şeklinde vermektedir.

Aliyyu'l-Kârî(1014/1605), mevzu hadislerle ilgili eserinde el-Mizzî'(742/1256) nin başında "*Ya Humeyra*" bulunan hadislerin tamamının mevzu olduğu şeklindeki değerlendirmesini verir. Bu ifadeler de hadisin uydurma olduğunu desteklemektedir.⁴³

⁴⁰ Aydınlı Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 60

⁴¹ İbn Kesîr, *Bidâye*, VI, 217

⁴² İbn Kesîr, *a.g.e.*, a.y.

⁴³ Aliyyu'l-Kârî Nureddin b. Ali b. Muhammed, *el-Esrâru'l-Merfua fi'l Ehâdisi'l-Mevdua(el-Mevzuatu'l-Kübra)*, Tah: Muhammed b. Lütîfi es-Sabbağ, el-Mektebu'l-İslamî, Beyrût, 1986, II. Bsk., ss. 212-3

H. Âişe'ye direk olarak tenkid edemeyenler, H. Peygamber(s.a.v.)'in ağzından dolayı olarak tenkid etmektedirler. Buna dair başka bir rivâyette şudur:

Nuaym b. Hammad, Huzeyfe'den rivâyet etmektedir. Huzeyfe etrafında bulunanlara soruyor:

-Annenizin sizinle harb edeceğini bildirsem bana inanır mısınız?

Duyanlar inanmıyor ve soruyorlar:

-Sahi olacak mı bu?

-Evet.⁴⁴

Hatipoğlu bu haber hakkında şu bilgileri verir:

"Huzeyfe'nin Cemel harbine yetişmeye ömrü vefa etmediğini evvelce söylemiştik İki oğlu kendi vasiyeti üzerine Ali'ye biat etmişler ve ikisi de yedi ay sonraki Sıffin savaşında maktul düşmüşlerdir. (İstiab, I, 276-78). Bu durumda Huzeyfe adına neşredilmiş rivâyetlerin, Ali cephesinin fikriyatına uygun olmalarını garib bulmamak gerekir."⁴⁵

Cemel vakıası ile alakalandırılan ve Buharî ve Tirmizî'nin *Fiten* bölümünde rivâyet etmiş oldukları başka bir hadis de şudur: Ebû Bekre rivâyet etmiştir: H. Peygamber(s.a.v.) buyurdu ki: "*İşlerini kadınlara havale eden kavim iflah olmaz.*"⁴⁶

Buharî'nin bu hadisi *Fiten* bölümünde de rivâyet etmesinin sebebi: Cemel vakıasını bir fitne hareketi olarak anlamasıdır.

H. Peygamber(s.a.v.), İslâm dinini tebliğ sadedinde civar ülkelerin yöneticilerine mektuplar gönderdiği bilinmektedir. İran kırsalı ise gönderilen mektubu yırtmıştır. Hadisin vurûd sebebi İran kırsasının yapmış olduğu harekettir. Ebû Bekre hadisi durup durup da tam hadisenin vuku bulacağı anda hatırlamaktadır. Ancak sahâbî'nin

⁴⁴ Hatipoğlu Mehmet Said, *Hazreti Peygamberin Vefatından Emevilerin Sonuna Kadar Siyâsî İctimâî Hadiselerle Hadis Münasebetleri*, s. 36, (Nuaym b. Hammad, *el-Fiten ve'l-Melâhim*, 91A/180 isimli yazma eserden naklen.)

⁴⁵ Hatipoğlu, a.g.e., s. 36

⁴⁶ Buharî, *Fiten*, Bab(18); Meğazî, Bab(82); Tirmizî, *el-Câmi'*, Çağrı Yay., İst., 1981, *Fiten*, Bab(75), H. no: 2262, Tirmizî hadis hakkında -Hasen, Sahîh- hükümünü verir; Nesâî, *Sünen*, Adâbu'l-Kudat, Bab(8), H. no: 5385; Ahmed, *Müsned*, V, 38, 43, 47, 51(bazı lafız farklılıkları ile beraber); Heysemî Nureddin Ali b. Ebû Bekr, *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*, Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, Beyrût, 1982, III. Bsk., V, 210

savaşın kaybedilişini cinsiyet noktasından ele alarak⁴⁷ vurûd sebebi ile alakalı olmayan mecralara çekmesi hâlâ o dönemde de kadınların bu türlü işlere karışmasının hoş görülmediğinin işaretidir. Acaba Hz. Âişe kazanan taraf olsaydı acaba bu tür bir yoruma gidilir miydi?

Gaybî haberlerden bir başkası da siyâset bilimini ilgilendiren bir yönetim biçimi olan hilâfetin süresi hakkında ileri sürülen hadislerdir. Bu konuda gelen bazı rivâyetler şunlardır:

1-Sevvar b. Abdillâh-Abdu'l-Varis b. Saîd-Saîd b. Cemhân-Sefîne tariki ile Ebû Dâvud'un rivâyetidir. Sefîne dedi ki: Peygamber(s.a.v.): "*Nebevî hilâfet otuz yıldır. Sonra Allah mülkü veya mülkünü dilediğine verir.*" buyurmuştur.⁴⁸

2-Tirmizî'nin Fiten babında zikretmiş olduğu hadisin senedi ise şu şekildedir: Ahmed b. Muni'-Şureyh b. en-Numan-Haşrec b. Nubate-Saîd b. Cemhân tariki ile Sefîne'den şunu rivâyet eder: Peygamber(s.a.v.) buyurdu ki: "*Ümmetim içerisinde hilâfet otuz senedir. Ondan sonrası Krallık'tır.*"⁴⁹

Saîd b. Cemhân daha sonra Sefîne bana şunları dedi: "Ebû Bekr, Ömer ve Osman'ın hilâfetini hesapla!" sonra dedi ki: "Ali'nin hilâfet müddetini de hesapla" Saîd dedi ki: hesapladık otuz sene bulduk. Saîd, Sefîneye: "*Ümeyyeoğulları hilâfetin kendilerinde olduğunu söylüyorlar ne dersin?*" diye sorunca Sefîne: "*Benû Zerka yalan söyler. Bilakis onlar meliklerin en şerlileridir.*" der.

Tirmizî kendi rivâyeti hakkında *hasen* olduğunu söyledikten sonra Saîd'in dışında bu hadis bilinmemektedir, der.⁵⁰

Saîd b. Cemhân el-Eslemî el-Basrî, hakkında alimler değişik ifadeler kullanmışlardır.

ed-Dûrî, İbn Maîn'in, el-Acûrrî ise Ebû Dâvud'un *sika* dediğini rivâyet etmişlerdir. es-Sacî, "*hadisi mutabaat için bile alınmaz.*" derken, Ebû Hâtim: "*Şeyhtir, hadisi yazılır, ancak ihticac edilmez.*", İbn Maîn, "*Kendisinin dışında kimsenin rivâyet etmediği hadisleri Sefîne'den rivâyet eder.*" demişlerdir.⁵¹

⁴⁷ İbn Hacer el-Askalanî Şerefuddin Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali, *Fethu'l-Bârî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Mektebetu'l-Külliyati'l-Ezheriyye, Kahire, Trh., XXVII, 47

⁴⁸ Ebû Dâvud, Sünne, Bab(8), H. no: 4646

⁴⁹ Tirmizî, Fiten, Bab(8), H. no: 2226

⁵⁰ Tirmizî, *Cami'*, V, 30

⁵¹ Ebû Muhammed Abdurrahman b Ebî Hatim Muhammed b. İdris b. el-Münzir et-Temimî el-Humeydî, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, Dâru lhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrût, 1952, I. Bsk., IV, 10; İbn Hacer, *Tehzib*, II, 284

Hadisler görüldüğü gibi senet açısından bir problem arz etme-
mekle beraber metin açısından alimleri oldukça sıkıntıya sokmuş ve
otuz sene hakkında değişik yorumlar yapmışlardır. Hadisi Sefine'den
rivâyet eden Saîd, kendisinin hulefa-i raşidîn dönemini hesapladığını
ve bu zaman zarfının otuz seneyi bulduğunu söyler. Saîd, kendisine
Ümeyye oğullarını hatırlatması üzerine Sefine "*Onlar kralların en
şerhileridir.*" diye karşılık verir. Ancak o dönem dikkatlice hesaplan-
dığına geçen sürenin otuz yılı bulmadığı görülmektedir.

Hadisi kabul eden alimler bu sayıyı elde edebilmek için halife-
lerin başta kalma süreleri hakkında değişik rakamlar ileri sürmüşler-
dir. Bazıları da bu süreyi Hasan b. Ali'nin hilâfeti ile tamamlamışlar-
dır. Bilindiği gibi Hz. Hasan'ın Muaviye lehine hilâfetten vazgeçmesi
H. 41 yılında gerçekleşmiştir. Bu görüşte olanların; hilâfet döneminin
kısılalığı ve gücünün Kûfe çevresini geçmemesine rağmen Hz. Hasan'ı
bu hesaplamanın içine dahil etmeleri oldukça dikkat çekicidir. Bu dü-
şünce tarzı, onun dönemini *hilâfet* olarak tanımak ve *mülk* tanımından
çıkarmaktan başka bir şey olmasa gerek. Çünkü Hz. Peygam-
ber(s.a.v.)'in daha önce haber vermiş olduğu *mülk*, Muaviyenin göre-
ve başladığı yıla tesadüf etmektedir.(!) İslâmî esaslara aykırı olarak
saltanatı başlatmış olan Emevî hilâfetinin gerçek hilâfetle alakasının
olmadığını tespit gayesi ile hilâfet müddetinin kati rakamlarla Hz.
Peygamber'e söyletirildiği bu hadis, senedi sağlam olsa da metin ola-
rak şaibelidir. Hadis münekkitleri, geleceğe dair tarih bildiren haberle-
rin asılsız olduğunu, mevzû olduğunu⁵² kabul etmelerine rağmen ilk
dört halifenin iktidarını meşrulaştırmaktan olsa gerek bu kaideye itibar
etmeyerek Rasûlullah (s.a.v.)'dan sonra hilâfetin otuz yıl olduğuna da-
ir haberleri rahatlıkla kabul etmişlerdir. Ayrıca hadisin ifade biçimin-
den, İslâm'da yönetimin şûra'ya dayalı hilâfet modelinden, güç ve üs-
tünlüğe dayalı şekle doğru gelişmesinin eleştirel bir yaklaşımı gör-
mekle beraber, bu hadis sayesinde bazı fırkalar, İslâm'da mülk'ün ku-
rucusu olan Muaviye'nin yönetimine ve ondan sonra gelen Emevî ve
Abbasî ve diğer halifelere meşrûluk kazandırmak isterler. Hatta bazı
sünnî kaynaklar hadisin Sahîh olması ile yetinmeyip, gaybî haberler
çerçevesinde ele alarak delâilu'l-nübüvvet kavramı içerisinde telakki
ederler. Bu şekilde düşünüldüğü takdirde Hz. Muaviye'nin tesis etmiş
olduğu ve ısıracı mülk olarak isimlendirilen devlet modeli; meşrûiyeti-
ni, Hz. Hasan'ın hilâfetini ona devrettiği yılda almayıp, bilakis Hz.
Peygamber(s.a.v.)'den ötürü de kazanmaktadır. Hz. Muaviye ve ondan
sonra gelenlerin yönetimini tanımayan Şia ve Harici'lerin bu tutumuna

⁵² Aliyyu'l-Kâri, *el-Mevzûat*, s. 314, 339

karşı Ehl-i Sünnet; hulefâ-i raşidîn döneminde ki hilâfet yönetiminden sapma olduğunu kabul etmelerine rağmen, İslâm'da devletin fitne hadisesinden sonra yeniden kuruluşu ve yapılaşmasından dolayı, Hz. Muaviye'nin mülkünü bu ve benzeri hadisleri Sahîh olarak kabul edip savunarak, Hz. Muaviye'nin saltanatının meşruiyetini kabul etmişlerdir.⁵³

3- Yine buna benzer bir rivâyeti Ebû Dâvud, Musa b. İsmâil-Hammad- Ali b. Zeyd- Abdurrahman b. Ebî Bekre tariki ile Ebû Bekre'den rivâyet eder. Peygamber(s.a.v.) bir gün –Hanginiz rüya gördü?- diye sorar. Adamın birisi uzunca bir rüya anlatır. Hz. Peygamber(s.a.v.) rüyayı “*Nebevi hilâfet, sonra Allah mülkü dilediğine verir.*”⁵⁴ şeklinde tefsir ederler. Hattabî, hadisın senedinde geçen Ali b. Zeyd b. Ced'an hakkında “*hadisi ile ihticac edilmez.*”⁵⁵ diyerek hadisi senet açısından tenkid eder.

4- Buna benzer başka bir rivâyeti Abdullah, Ahmed b. Hanbel-Abdu's-Samed- Hammad b. Seleme- Ali b. Zeyd- Abdurrahman b. Ebî Bekre- Ebû Bekre tariki ile rivâyet temektedir. Ebû Bekre dedi ki: Babamla birlikte Muaviye b. Ebî Süfyan'ın yanına elçi olarak gitmiş-tik. Yanına girince bize: Ey Ebû Bekre! Bize Peygamber(s.a.v.)'den işittiğin bir hadisi rivâyet et, dedi.

Babam dedi ki: Salih rüyalar Peygamber(s.a.v.)'in hoşuna giderdi ve rüya görüp görmediklerini sorardı. Peygamber(s.a.v.) bir gün “*hanginiz rüya gördü?*” diye sordu. Adamın birisi: Ben gördüm Ya Rasûlallah, dedi ve gökyüzünden aşağıya sarkmış bir terazi gördüm, ifadeleri ile başlayan uzunca bir rüya anlattı. Peygamber(s.a.v.) buyurdular ki: “*Nebevi hilâfet, sonra Allah mülkü dilediğine verir.*”⁵⁶ buyurdular.

Bu rivâyetlerde dikkat çeken husus idarî taksimatın yapılmasıdır. Allah Rasûlunun hayatında idarî işlerde taksimat yapmadığı, ehil olan herkesi görevlendirdiği dikkate alındığında bu tür sınıflandırmanın sonraki dönemlerde ortaya çıktığı söylenebilir.

Kütüb-i Sitte ve Müsned dışındaki eserlerde buna benzer başka rivâyetler de vardır. Aşağıda vereceğimiz bu rivâyette bir sıralama gö-

⁵³ Muhammed Âbid Câbirî, *İslâmda Siyasal Akıl*, Çev: Akyüz Vecdi, Kitabevi Yay., İst., 1997, s. 457

⁵⁴ Ebû Dâvud, Sünne, Bab(8), H. no: 4635

⁵⁵ el-Azim-Âbâdî Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsu'l-Hakk, *Avnu'l-Ma'bud Şerhi Süneni Ebî Dâvud, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye*, Beyrût, 1990, I. Bsk., XII, 253

⁵⁶ Ahmed, *Müsned*, V, 44

rılmektedir. Ebû Ubeyde b. el-Cerrah, Peygamber(s.a.v.)'in "*Muhakkak ki nübüvvet şu anda sizinle beraberdir. Daha sonra nebevî hilâfet olacak, ondan sonra ise mülk ve zorbalık.*"⁵⁷ dediğini rivâyet eder.

Heysemî'nin et-Tabaranî'den rivâyet etmiş olduğu bu hadis hakkında "*Biri mechul, iki tane ismi bilinmeyen râvî vardır.*" diyerek hadisin delil olmayacak kadar zayıf olduğunu söyler.⁵⁸

Şimdi vereceğimiz hadiste bu sıralama daha netlik kazanacak ve ehl-i beyt de devreye girecektir.

Kays b. Câbir es-Sedefî dedesinden rivâyet ettiğine göre Peygamber(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "*Benden sonra halîfeler, halîfelerden sonra umerâ, umeradan sonra krallar, krallardan sonra zorbalılar gelecektir. Daha sonra ehl-i beyt'imden birisi çıkacak ve yeryüzünü kötülük dolduktan sonra adaletle dolduracaktır. Daha sonra onları Kahtanlı biri idare edecektir. Beni hak ile gönderene yemin oldun ki bundan daha aşağısı yoktur.*"⁵⁹

Heysemî, yine "*Senette bir grup kişi var ki onları bilmiyorum.*"⁶⁰ diyerek senet olarak hadisin bir değerinin olmadığını belirtmiş olur. Heysemî, her iki rivâyeti senet açısından değeri olmadığını belirtmiş olmasına rağmen metin değerlendirmesine gitmemiştir.

Şia kaynaklı olması muhtemel olan bu rivâyetlerde işlenen tema; Hz. Peygamber(s.a.v.)'e kendisinden sonra gelecek idarî yapıyı çizdirmektir. Emevilere kadar çizdirilen bu tabloda esas vurgulan, Peygamber sonrası gelecek dönemlerde, dört halîfeden sonra gelecek yönetimlerin hiçbir değerinin olmadığı ve kurtuluşun ehl-i beyt eli ile olacaktır. Bu taksimat başka haberlerde

1-Nübüvvet ve rahmet, 2-Hilâfet ve rahmet, 3-Isırıcı hükümdarlık, 4-Zorbalık, fesat ve zulüm⁶¹, şeklinde gelmektedir.

Bu rivâyetlerde görülen başka bir husus ta; her vesile ile Ümeyye oğullarının yüzlerine karşı halife değil, melik olduklarının vurgulanmasıdır. İdarî taksimata kadar Hz. Peygamberin ağzından hadis imal edenler, halîfelerin adedi hakkında da bir şeyler lüzumu hissetmiş olacaklar ki bu konuda da rivâyetler ileri sürmüşlerdir.

⁵⁷ Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, V, 189

⁵⁸ Heysemî, *a.g.e.*, a.y.

⁵⁹ Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, V, 190

⁶⁰ Heysemî, *a.g.e.*, a.y.

⁶¹ Hatipoğlu, *İslâmî Tenkid Zihniyeti*, Ank., s. 41

Muhammed b. el-Müsenna-Gunder-Şu'be- Abdu'l-Melik-Câbir tariki ile rivâyet edilen hadistir. Câbir, Hz. Peygamber(s.a.v.)'den şunu duyduğunu söyler: “*Benden sonra on iki halife gelecektir. Hepsi Kureyştendir.*”⁶²

Hadisin Şia mahreçli olması mümkün değildir. Çünkü senet içerisinde şîi sempazitanı olan hiç kimse yoktur. Ayrıca hadisin *imam* lafzı ile rivâyet edilmeyip *halife* lafzı ile rivâyet edilmesi de bu tezi-mizi desteklemektedir. Bunun için hadisin şia mahreçli olması muhal gözükmemektedir.

Bu rivâyet; hilâfeti otuz seneye sıkıştırıp, ondan sonra gelenleri değişik ifadelerle yerenerin aksine, hulefa-i raşidîn'den sonra da makbul halîfelerin gelebileceğine atıfta bulunmasıdır.⁶³

Ehl-i Sünnet çevrelerince Sahîh olduğunda hiç şüphe olmayan bu hadis, ileride şarihlerin başını epeyce ağrıtmış ve başlarına iş açmıştır.⁶⁴

On iki imam hakkında alimler değişik ifadeler de bulunmuş ve yoruma tabi tutmuşlardır. el-Muhalleb, “*Bu hadisin muhtevası ile ilgili hiç kimsenin kesin konuştuğunu görmedim....*” diyerek hadisin problemli olduğunu ima ettirmiş ve “*Bazı alimler on iki imamın peş peşe geleceğini, bazıları da aynı dönemde ve hepsi Kureyştin olmak üzere hilâfetlerini iddia edeceklerini söylemişlerdir.*”⁶⁵ diyerek alimlerin çelişkili ifadelerini ortaya koymuştur. O bu ifadelerinin ardından kendi düşüncesini de şöyle açıklar: “zannımca doğru olan şudur ki: Peygamber(s.a.v.) bu sözleri ile kendisinden sonra çıkacak fitneye ve doğacak tuhaflıklara işaret ederek, insanların aynı dönemde on iki imamı destekleyerek bölüneceklerini haber vermek istemiştir. Eğer bunun dışında bir başka amacı olsaydı şöyle derdi: -*On iki imam olacaklar ve şöyle şöyle yapacaklar.....*- Peygamber(s.a.v.) onları hayırla andığına göre biz bu on iki imamın aynı zamanda olacağını bildirmek istediğini anladık.”⁶⁶ şeklinde düşüncelerini ifade eder.

Bu yoruma katılmayan İbn Hacer, hadiste gelen halifelerin sıfatlarından birisinin de *zamanlarında İslâm'ın galip ve üstün olacağı*

⁶² Buharî, Ahkam, Bab(51); Müslim, İmare, Bab(1), H. no: 5,6,7,8,9,10 Bazı lafız farklılıkları ile beraber; Ahmed, *Müsned*, V, 87, 92, 93, 98, 99, 101, 107 Bazı lafız farklılıkları ile beraber

⁶³ Demirel, Harun Reşit, *Yönetimle İlgili Hadis Ve Haberlerin Bilimsel Değerlendirilmesi*, Basılmamış Doktora Tezi, 1998, Konya, s. 105

⁶⁴ Hatipoğlu, *a.g.e.*, s. 48

⁶⁵ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XIII, 182

⁶⁶ İbn Hacer, *a.g.e.*, a.y.

bir diğeri ise *hepsinin etrafında ümmetin toplanacağıdır*. Bu sebepten dolayı illa da bu halifelerin hayırsız olmaları gerekmez, der.⁶⁷

Bu problemle ilgilenen bir başka alim ise Kadî İyaz'dır. O; "on iki sayısında iki problem vardır." dedikten sonra bu problemlerin ne olduğu hakkında: "Bu hadis Ashab-ı Sünen tarafından tahriç edilen İbn Hıbban ve başkalarının kabul edilen "*Hilâfet benden sonra otuz yıldır. Ondan sonra krallık vardır.....*" şeklinde rivâyet edilen Sefine hadisi ile çelişmektedir. Çünkü bu otuz yıl zarfında hulefa-i raşidîn ile Hasen b. Ali halife olmuştur. Bir diğer problem ise; realitede bundan fazla halifenin gelip geçmesidir." dedikten sonra kendisi bu sorulara daha sonra şu cevapları verir: Sefine hadisinde kastedilen hilâfet şekli; nebevî hilâfetidir. Bunu Câbir'in rivâyet etmiş olduğu hadis bir sayı ile kayıtlamamıştır. İkinci soruya da, hadiste "*Benden sonra sadece on iki halife*" gelecek denmemiş, "*on iki halife olacak*" denmiştir. Bu ifade de on ikiden fazla olmasına mani değildir. Daha sonra sözlerini şöyle sürdürür: "Bu durum; hadisin lafzı herkese şamil olduğu zaman doğrudur. Aksi halde hilâfete adil imamların layık olmasının da kastedilmiş olması mümkündür. Bu şartlara da uygun dört halife gelmiştir. Kıyâmetten önce de bu sayı on ikiye tamamlanacaktır. On iki imam aynı zamanda ortaya çıkacak ve her birine kısım kısım insanlar tabi olacaktır da denmiştir. Nitekim bu durum beşinci asırda Endülüs'te ortaya çıkmıştır. Aynı anda altı kişi halîfelîğini ilan etmiştir. Yine bunların asrında Mısır sultanı, Bağdat'ta Abbasî halîfesi ve başka yerlerde Aleviler ve Hariciler adına hilâfet iddia eden kişiler ortaya çıkmıştır. Bunu Müslim'in rivâyet etmiş olduğu *-halifeler çıkacak ve sayıları çok olacak...* - hadisi de desteklemektedir..."⁶⁸

Ancak kadî İyaz'ın bu ifadelerinde çelişkiler vardır. Birinci soruya vermiş olduğu cevapta kastedilen *nübüvvet hilâfetidir*⁶⁹, der ama bunun ne olduğunu belirtmez. Eğer hadiste kastedilen hulefa-i raşidin dönemi ise, Hz. Osman'ın son yıllarında uygulamış olduğu siyâsetin nebevî hilâfetle olan alakası nasıldır? Ve Allah Rasûlünün bunu kastedtiği nasıl anlaşılacaktır?

İkinci soruya verdiği cevaplar da kendi içerisinde tutarsızdır. Şöyle ki: Birinci soruya verdiği cevapta Hasen b. Ali'nin hilâfet süresini otuz yılın içerisine sokarken, ikinci sorunun cevabında, hadisten kastedilen: "*Aksi halde hilâfete adil imamların layık olmasının da kastedilmiş olması mümkündür. Bu şartlara da uygun dört halife gelmiş-*

⁶⁷ İbn Hacer, *a.g.e.*, a.y.

⁶⁸ İbn Hacer, *a.g.e.*, a.y.

⁶⁹ İbn Hacer, *a.g.e.*, a.y.

tir. *Kıyâmetten önce de bu sayı on ikiye tamamlanacaktır.*⁷⁰ demekte ve kıyâmete dek tamamlanacak olan sayının içerisinde Hasen b. Ali'yi katmamaktadır.

On iki halîfe hakkında, Emevî'lerin çalkantılı döneme girip Velid b. Yezîd zamanında kendi aralarında fitne çıkıncaya kadar insanların üzerinde ittifak ettikleri kimseler hakkında tahakkuk etmiştir,⁷¹ diyenler olduğu gibi, durumu Mehdî'nin gelişinden sonraya bırakıp "ahir zamanda Mehdî'den sonra gelecek kişiler" olabileceği, şeklinde tefsir edenlerde vardır. Hadisi ahir zamana kadar sürecek olan İslâm'da hak ile hükmedecek imamların, kendi hükümlerlik zamanları olabileceği, şeklinde tevil edenlerin yanı sıra bu sayıyı Mervan b. Hakem ve Muaviye b. Yezîd haricinde geriye kalan on iki Emevî halifeleri ile şerh edenler de vardır.⁷²

Bu tür hadisler Kureysî'nin çıkaracağı halifelerin sayısı hakkında kati rakam vermesi açısından önemli olmanın yanı sıra, ahir zaman kadar hilâfetin Kureysîlilerin tekelinde olmasını vurgulaması açısından da calibi dikkattir.

Öyle görülüyor ki Emevî sultasına tahammül edebilmenin son haddine vardığı çevrelerde teşekkül eden kanaat, müteakiben hadis şekline bürünmüştür. Fiilen halifelik yapmış kimseler ilk asrın sonunda mezkur sayıyı bulduğuna göre, bu rivâyetlerin tedâvül zamanını, bu çerçeveye içerisinde uygun bulmaktayız.⁷³

DEĞERLENDİRME

Hadis edebiyatında geleceğe ait haberleri ihtiva eden Fiten ve Melâhim bölümlerinde siyâsî ve siyâsî olmayan bir çok haberler mevcuttur. Biz yukarıda bunlardan sadece bir kaçına temas ettik. Kur'ân-ı Kerîmde fitne kelimesi ve türevlerinin bulunuşu sahabenin bu kelimeye yabancı olmadığını göstermektedir.⁷⁴

⁷⁰ İbn Hacer, *a.g.e.*, a.y.

⁷¹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XIII, 182-3

⁷² Aynı, *Umdetul-Kârî*, XX, 175; İbn Hacer, *a.g.e.*, XIII, 184; Nevevî Muhyiddin Ebî Zekeriyya Tah: Halil el-Mets, Dâru'l-Kalem, Beyrût, 1987, I. Bsk., *Şerhu Sahih Müslim*, XII, 445; Kirmânî, *Sahîhu'l-Buhârî bi Şerhi'l-Kirmânî*, XXV, 251; Kastallânî Ebû'l-Abbas Şehabeddin Ahmed b. Muhammed, *İrşâdu's-Sâri Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru'l-Fikr, Kahire, 1305, VI. Bsk., X, 273

⁷³ Hatipoğlu, *Hilâfetin Kureysîliliği*, A.Ü.İ. Fak. Dergisi, Ank., 1978, s. 139

⁷⁴ Bu hususta bkz: Bakara, 2/102, 191, 193, 217; Nisa, 4/91, 101; Maide, 5/41, 49Taha, 20/40, 85, 90, 131; Ankebut, 29/10; Saffat, 37/1162; Zariyat, 51/13, 14; Buruc, 85/10,

Sahabeden İbn Ömer'e fitne hakkında sorulduğunda vermiş olduğu cevap manidardır. O; "*Hz. Peygamber(s.a.v.) döneminde müşriklerle savaştıklarını ve onların dinine girmeyi fitne saydıklarını, şimdi ise insanların iktidarı ele geçirmek için savaşmaktadırlar.*"⁷⁵ diyerek iktidar mücadelesi ve siyâsî içerikli savaş ve karışıklıkları fitne olarak yorumlamıştır.

Yine sahabeden Hz. Hasan(50/670)'ın hilâfetten çekilmesi hakkında "*Fitnenin çıkmasının önüne geçilmesi.*" diyerek fitne kelimesini yönetim, siyâset ve sosyal alanlara hamletmiştir.⁷⁶

Tabiünden Saîd b. el-Müseyyeb 94/713'in de "*İlk fitne Bedir ashabından, ikinci fitne de Hudeybiye ashabından kimseyi bırakmadı.*" şeklindeki ifadeleri de onun fitneyi siyâsî içerikli olarak yorumladığını göstermektedir. Bilindiği gibi Hz. Osman Bedir ashabından en son vefat eden kişidir.

Onun Hudeybiye ashabından kimseyi bırakmadı dediği olay ise Harre vakıasıdır. İlk fitne hareketinin ne olduğu hakkında ihtilaf olmakla beraber Cemel vakıasının da fitne hareketlerinden sayıldığı malumdur. Hz. Osman'ın şehadeti ile sonuçlanan ilk ayaklanma fitne olarak tarihe geçmiş, Cemel ve Sıffin harpleri ve İbn Zubeyr vakıası da bu fitnenin devamı niteliğinde olmuştur.⁷⁷

Ayrıca fiten ve melâhim ile ilgili haberlerde ehl-i kitab'ın da rolü çok büyüktür. İsrailoğulları bu tür haberlerin kaynağını daima peygamberlerine dayandırmışlardır. Mesela Sıffin'e geldiklerinde Ka'b: "*Burada akan müslüman kanı kadar kan, başka bir yerde akmayacaktır.*" deyince orada bulunan Kays kızarak: "*Yalnız Allah'ın bilebileceği bu tür haberleri nereden çıkarıyorsun?*" diye kızınca Ka'b: "*Yeryüzünde bir karış toprak yoktur ki Musa'ya indirilen Tevrat'da olmasın.*"⁷⁸ diye cevap verir.

Yahudî Re'su'l-Câlut'un bir peygamber oğlunun Kerbela'da⁷⁹ öleceğine dair rivâyeti de bu kabildendir. İslâm tarihinde Peygamber(s.a.v.)'in vefatını müteakip ortaya çıkmış ve İslâm siyâsî düşünce tarihinde derin izler bırakmış olan bu olaylar ve bunun beraberinde ge-

⁷⁵ Buharî, Fiten, Bab(16)

⁷⁶ Yakubî, Ahmed b. Ebî Yakub b. Cafer b. Vehb, *Tarihu'l-Yakubî*, Beyrût, Trh., II, 215

⁷⁷ Talat, Koçyiğit, *İbn Şihab ez-Zühri*, A.Ü.İ.F.D., XXI, ss.72-4

⁷⁸ Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr, *et-Tezkire fi Ahvali'l-Mevtâ ve Umuri'l-Âhire*, b.y.y., Trh., s. 543

⁷⁹ Taberî Ebû Cafer Muhammed b. Cerir, *Tarihu'l-Ümem ve'l-Mulûk*, (Tah: Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim), Beyrût, 1967, V, 393

tirmiş olduğu sıkıntılar, gelecekte haber verme şeklinde rivâyetlerde belli bir uslub şeklinde gelmiştir, denebilir. Hadis edebiyatında fiten haberleri ile alakalı bir derleme olan Nuaym b. Hammad'ın *Kitabu'l-Fiten* isimli eserindeki rivâyetlerin ekseriyetinin eski Ahit şahsiyetinden birine ait olması⁸⁰ bu tür rivâyetlerin bu kültürlerden hadis edebiyatına geçmiş olabileceği düşüncesini destekler görünmektedir.

Konuyla ilgili haberleri bu yorumlar çerçevesinde incelediğimiz zaman bir takım sahabî ve tabî'nin indi yorum ve düşünceleri ve ehl-i kitap sözleri, daha sonraki dönemlerde hadis hüviyetine bürünmüştür, denebilir. İslâm tarihçileri ve siyâsî tarihçilerde yakından ilgilendiren bu rivâyetlerin tek tek ele alınıp, kendisinden önce bu konuları işleyen ehl-i kitap rivâyetleri de göz önüne alınarak bir değerlendirilmeye tabi tutulması şu anda sahip olduğumuz İslâm kültür ve düşünce tarihinin kökenlerini, gelişimini ve İslâm toplumundaki yerini belirlememiz açısından oldukça önem arz edeceği kanaatindeyiz.

⁸⁰ Mehmet Paçacı, "Hadiste Apokaliptisim veya Fiten Edebiyatı", *İslâmiyât*, Ank., 1998, sayı: 1, s. 36.